

sonra⁶ ülkede belli belirsiz bir “rejim tartışmasının” başlamasıyla değişmeye başlamış ve hiçbir kayıt ve şart tanımadan desteklediği Ankara’ya karşı güvensizlik duygusu içine düşerek, Ankara’daki gelişmelere hürmeti azalmıştır. Bilhassa Ali Şükrü’ Bey’in⁷ öldürülmesinden sonra bu muhalefeti daha netlikle ortaya çıkmıştır. Nitekim Cumhuriyetin ilanından önce ve ilanı esnasındaki olaylar karşısında belirginleşen olumsuz tavrı yazılarında açıkça ortadadır.

2 Ağustos 1923 günlü İstikbal Gazetesi’nde “Beklediklerimiz” başlığı altında “Halk Fırkası’ndan ve Yeni Meclis’ten milletin isteyeceği ilk şey şu memlekette asrî ve kanunî bir idare makinası vücuda getirerek hakiki ve tam bir huzûr ve refah temin-i şeraitini hazırlamaktan ibarettir... Memleketimiz böyle bir idareye muhtaçtır”⁸ diyen Faik Ahmed Bey, aslında bu sürecin 1 Kasım 1922 günlü kararla başladığını ve artık yapılması gerekli olan şeyin ilmin gereklerini yerine getirmekten ibaret olduğunu savunur. İlk yazılarında kafasındaki ideal hükümet şeklini anlatırken bu şeklin ismini vermeyen Faik Ahmed Bey, 27 Eylül 1923 günlü yazısının başlığını “Cumhûriyyet Şekli” diye seçerek uzun uzadıya bu şekli izah etmeye çalışır. Ona göre Cumhuriyet bir bilimsel idare şeklidir ve o gün itibariyle ondan kaçınılması mümkün değildir. Bu görüşünü hararetle savunurken, kurulacak Cumhuriyet sistemini şu şekilde över: “Cumhûriyyet bir şekl-i ilmîdir. Bugünkü şekilden daha doğrusu tatbikat-ı nazariyyatına uymayan şekilsizlikten çok ileride ve yüksektedir... Cumhûriyyet ilmi seviyesi yüksek memleketlerde mertebenin yükseltildiği bir şekildir”.

Ancak bu yükseklikte başka unsurlara dikkat çeken Faik Ahmed Bey, cumhuriyeti seçmekle işin bitmediğini dünyadaki cumhuriyet modellerini iyi tahlil edip “Milli Egemenlik” ilkesine bu modellerden hangisinin daha uygun olacağını iyi tesbit edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Onun 27 Eylül tarihli yazısından bu modelleri iyi tahlil edip algıladığını anlamaktayız. Ona göre: “Bir defa cumhûriyyetin belli başlı iki modeli mevcuttur. Biri Fransa’da, diğeri de Amerika’da tatbik edilmekte olan bu iki modelden acaba hangisi kabul ediliyor? Amerika’da rey-i ‘amla millet tarafından intihab olunan reis-i cumhûrun

⁶ Naşit Hakkı Uluğ, Halifeliğin Sonu Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1975, s.71.

⁷ Mebusan Meclisi’nde mebusluk yapan Ali Şükrü Bey, Büyük Millet Meclisi’nde İkinci gruba mensup üyelerdendir. 27 Mart 1923 akşamı Topal Osman tarafından öldürülen Ali Şükrü Bey’in Trabzon’daki cenaze töreninde Faik Ahmet (Barutçu) Bey, yaptığı konuşmasında Mustafa Kemal Paşa ve Çankaya hakkında çok ağır sözler sarfetmiştir. Ayrıca Trabzon Vafisi Hamit Bey’in Mustafa Kemal Paşa’yı hedef olan ağır bir makalesi İstikbal Gazetesi’nde yayınlanmıştır. Bkz. Damar (Zamir) Arıkoğlu, Hatıralarım, İstanbul, 1961, s.326; Dr.Sabahattin Özel, Milli Mücadele’de Trabzon, Ankara, 1991, s.102-172.

⁸ Faik Ahmed, “Beklediklerimiz”, İstikbal, 2 Ağustos 1339/1923, No.977/1.

selâhiyeti pek vasidir. Bir imparator kadar selâhiyyet sahibi olan reis-i cumhûr yanında cemâhîr-i müttehîde mümessillerinden mürekkeb bir ayan meclisi vardır ki reisin selâhiyetini bir derece tahdîd eder. Bir çok işler ayanın tasdikiyle icra olunabilir. Bununla beraber kuvve-i icrâiyye tamamen reis-i cumhûrun elindedir. Nazırların hiç mevki yoktur. Onları reis azil ve tayine muktedirdir. Fransa'ya gelince; orada reis-i cumhûrun selâhiyeti mahduttur. Bütün vazife ve mes'uliyet kabinenindir. Hâkimiyet ise parlamentoda tecelli eder. Reis-i cumhûr âyân ve mebusan meclisleri tarafından müştereken intihab olunur”.

Dünyadaki mevcut cumhuriyet modellerinin milli bünyemize adapte edilmesinde bir takım zorlukların söz konusu olacağını düşünerek, cumhuriyet şekli için kendiliğimizden icadlara kalkışamayacağımıza göre, mevcut modellerden milli egemenliğe en yakını seçmemiz gerektiğini ileri süren Faik Ahmed Bey, bununla beraber rejim değişikliğine giden sürecin yönteminin çok iyi belirlenmesine inanmaktadır. Bu noktada Türkiye'nin sosyo-politik şartlarının bu iki topluma da benzemediğini dikkate alan Faik Ahmed Bey, bu konuda bazı önerilerde bulunur. “Bizde âyân olmadığına göre Cumhûriyyet ilan edildiği takdirde reis-i cumhûrun inhitabında ya rey-i ‘âmmı kabul etmek veya meclis-i âyân ihdas ederek iki meclis tarafından intihab usulünü tercih eylemek iktiza edecektir. Yalnız bir meclis tarafından reis-i cumhûr intihab edilemez. Öyle bir intihabda reis-i cumhûrun meclis reisinden farkı kalmaz.”⁹.

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'ye atıldığı andan itibaren Türkiye Devleti'nin şeklinin cumhuriyet olması düşüncesinde olmasına rağmen, o günkü ortamda yeni devlet kurmak gerektiği hakkındaki kanaatini ancak çok yakın arkadaşlarına açabilmekte ve giriştiği büyük devrimin, her alanında olduğu gibi bu düşüncesini de zamanı geldiğinde uygulamaya koymak kararı ile “ulusal bir sır halinde saklı tutmak gereğini duymaktaydı...”

Artık ülkenin yaşamaya başladığı yeni devrede Mustafa Kemal Paşa'nın yapacağı bazı işler ve alacağı çeşitli kararlar vardı ve herşeyden önce Teşkilât-ı Esasiye Kanunu hastaydı¹⁰. Ayrıca 1 Kasım 1922'den itibaren başlayan rejim tartışmalarıyla beraber Mustafa Kemal Paşa yeni devletin şekli hakkında düşüncelerini açıklamaya başlamıştı¹¹.

⁹ Faik Ahmed, “Cumhuriyyet Şekli” İstikbal, 27 Eylül 1339/1923, No.1023.

¹⁰ Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, Mustafa Kemal, 1922-1938, Cilt:III, İstanbul, 1981, s.142.

¹¹ Mustafa Kemal Paşa Cumhuriyetin ilânından üç ay kadar önce Çankaya'da başkanlık bürosunda çalışan Hasan Rıza (Soyak) Bey'e mevcut Anayasanın tadili için bir tasarı vermiştir. Hazırlanan yazıyı Hasan Rıza Bey vasıtasıyla hukuk bilgili Prof.Seyit Bey'e göndermiş ve düşüncelerini

Birinci Büyük Millet Meclisi 16 Nisan 1923'de dağıldıktan sonra yeni meclis toplanıncaya kadar, yetiştirilmek üzere, bir anayasa tasarısı hazırlanmasına karar verilmiştir¹².

Mustafa Kemal Paşa, yapılan anayasa değişikliğinin cumhuriyetin kurulmasına yönelik olduğunu, 27 Eylül 1923 günü Neue Freie Presse muhabirine verdiği demeçte şöyle izah ediyordu: "Yeni Türkiye Teşkilât-ı Esasiyye Kanununun ilk maddelerini size tekrar edeceğim. Hâkimiyet bilâ kayd ü şart milletindir. İcra kudreti, teşriî salâhiyyeti milletin yegâne hakiki temsilcisi olan mecliste tecelli ve temerküz etmiştir. Bu iki kelimeyi bir kelimedede hülâsa etmek kabildir: Cumhûriyyet"¹³

Gazetenin muhabiri bu görüşmeyi Mazhar Müfit Kansu'ya anlatarak Mustafa Kemal Paşa'nın yakında Cumhuriyetin ilan edileceğini ilk kez kendisine söylediğini belirtmiş ve bu demeç İstanbul ve Ankara gazetelerinde yayınlanmıştır¹⁴.

Böylece Ekim'in ilk günlerinde ülke yönetiminin Cumhuriyet olacağı konusundaki haberler gazetelerde yer almaya başlamıştır. Yazdığı yazılarından bu kelimeyi Eylül ayından itibaren iyice benimsediğini anladığımız Faik Ahmed Bey de Türkiye Cumhuriyeti'nin tasarlanmış şekline ait ortada birbirini tamamlayan ayrı ayrı haberleri bir araya getirmek suretiyle kurulmak istenen yeni bina hakkında az çok fikir sahibi olmuştur. İlan edilmek istenen ve kendisinin de cazip bulduğu konu hakkında etraflıca fikir edindiğini belirtirken Avrupa'daki devlet şekillerine benzemeyen bir devlet şekli olacağı kanısındadır. Bu durum onun üzerinde durduğu ve olması gereken bir durumdur. Çünkü ona göre; Avrupa'daki hükümet şekilleri Türk milletine, ruhuna, arzu ve temayüllerine uygun olmayabilir. Ruh ve ihtiyaçlara uygun olmayan noktaların değiştirilmesi doğaldır. Arzu ve temayül kişilere değil ruhun ihtiyacına göre olmalıdır. Böyle olmakla beraber Avrupa'ya tamamen benzemeyecek batı aynen taklit edilmeyecek diye cumhurbaşkanının yetkilerinin fazladan fazlaya artırılması manasız olduğu kadar meşru da değildir.

öğrenmiştir. Bkz.Hamza Eroğlu, Atatürk ve Cumhuriyet, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989, s.39.

¹² 1921 Anayasası hakkında geniş bilgi için bkz. Ergun Özbudun, 1921 Anayasası, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1992, s.81.

¹³ Atatürk Ansiklopedisi, Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi, Cilt:IX. (Yay.Haz.Kemal Zeki Gençosman), İstanbul, 1981, s. 104-105.

¹⁴ Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, II, Ankara, 1988, s.595.

Faik Ahmed Bey, Ankara'dan aldığı haberlere dayanarak yazısının devamında devletin yeni şeklini, Avrupa'daki şekillerden hangi noktalarda ayrıldığını şöyle izah eder: "Bir kere devletin şekli cumhûriyettir. Reis-i Cumhûr meclis tarafından intihab olunur, meclisin ayrıca reisi yoktur. Reis-i Cumhûr aynı zamanda meclisin de reisi. Bu sıfatla bi-t-tabî meclisi idare eder. Reis-i Cumhûr sıfatıyla da başvekil intihab eder. Bu başvekil ise kabinesini teşkil edip meclisten itimad talep eyler. Reis-i Cumhûr meclisten çıkan kanunlara karşı her yerde hükümdarlara ve Reis-i Cumhûrlara bahş olunan veto hakkına haizdir. Yani bu kanunları mecliste reddetmeğe selahiyyatdardır. Bunun için iki ay müddet kabul ediliyor. İki ay zarfında Reis-i Cumhûr hakk-ı reddini istimâl edebilir. Sonra meclisin devre-i ictimâiyye müddeti dört senedir. Bu dört sene zarfında meclis on altı ay ictimâ eder. Yani her sene dört ay içtima edip mütebaki aylarda tadil-i faaliyet eyler"

Faik Ahmet Bey'e göre; bu şekil ilk bakışta uygun gibidir. Ancak asıl dikkati çeken bir nokta vardır ki, o da Cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılması konusudur. Bu nokta öne sürülen idare şeklinin Avrupa'nın belli başlı modellerinden ayrıldığını göstermektedir. Daha önce kanun yapma ve yürütme kuvvetlerinin mecliste toplanmasına rağmen, bu durumda Cumhurbaşkanında toplanmaktadır. Konuya daha açıklık getirirken "Fi-l-hakika Reis-i Cumhûr hem meclisin reisi hem de kuvve-i icraiyyenin reisi oluyor. Kuvve-i İcraiyye reis sıfatıyla başvekilîi nasb ve tayin ediyor. Meclise karşı kanunları red ve iade hakkına haiz bulunuyor. Bu suretle tefrik-i kuvve esası ri-yâset-i cumhûr makamından bir nevi tevhide uğramış bulunuyor" der ve cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılmasına karşı çıkar. Öyleki bir imparator kadar yetki sahibi kabul edilen Amerika Cumhurbaşkanı dahi yalnız icra kuvvetinin başkanıdır. Sürekli kanunları hükümet yapar ve icraatından sorumlu olur. Parlamentonun kararı ve ikinci ayan meclisinin çoğunluğunun onayı ile kabul yada reddedilir. Fransa'da cumhurbaşkanı hükümeti oluşturmaz. Onun için sorumlu değildir. Vazife ve yetki kabine ve parlamentodadır.

Böylece meseleye Faik Ahmed Bey açısından baktığımızda, düşünülen yeni devlet şeklinin ihtiyaca cevap vermeyen noktaları çoktur. Parlamentonun nüfus ve kudretini bir kişiye vermek tehlikedir. Zira her zaman iyi niyetli, halkın hakimiyet hakkına hürmetkâr şahsiyetler bulunmayabilir. Nitekim İttihat ve Terakki zamanında bu noktanın göz önünde tutulmayışı millete çok pahalıya mal olmuştur. Bundan ibret almak gereklidir ve Teşkilat-ı Esasiye kanununda şayet bir tadilat

yapılmak isteniyorsa, bu meclise bırakılmalıdır. Kaldı ki o günkü meclis yine Faik Ahmed Bey'e göre tadilat yapmaya hukuken yetkili değildir¹⁵.

Ancak Faik Ahmed Bey hukuken yetkili değildir derken haksızlık etmektedir. Zira o günkü meclis bu yetkiye sahiptir. O günlerde aldığı haberlerdeki yanlış yorumlar ve verilen bilgilerin etkisi altında cumhurbaşkanına pek çok yetki verileceği düşüncesine kapıldığı anlaşılmaktadır¹⁶.

Oysa İnkılapların yapılabilmesi için tek otorite ve tek irade gerekiyordu. Mustafa Kemal Paşa bunun peşindedir. Halk Fırkası, bu tek iradenin icracısıdır. Faik Ahmed Bey ise; Osmanlı Saltanatı yerine bir zümre ve şahıslar saltanatının kurulacağından korkmaktadır¹⁷.

Bir başka makalesinde yine başkanlık meselesine değinerek, Cumhurbaşkanının yetkilerinin sınırsızlığını tehdit edencesine haykırır ve sözü Teşkilat-ı Esasiye kanununun, üzerinde en çok titrenen "Hakimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğu" maddesine getirir, şöyle der: "Hâkimiyet bila kayd ü şart milletindir. Bu bir söz veya süs olmak üzere Teşkilat-ı Esasiyye'ye geçirilmiş değildir. Millet, hâkimiyetini emsalsiz fedakârlıklar ihtiyar ederek kanı ve canı pahasına istihsal eylemiş ve ona karşı herhangi taraftan gelecek bir yan bakışı sabır ve sükûn ile karşılamak tevekkül ve meskenetinde olmadığını fiil ile âsâr ile çoktan göz önüne koymuştur." Yazının devamında; Damat Ferit Paşa idaresinin milleti koyun sürüsü gibi iktidara boyun eğdirmek gafletini göstermesinin, Türk milletinin mukaddes heyecanını tutuşturduğunu, milletin mukadderatını eline almak, hakimiyet ve istiklâline sahip olmak için hiçbir fedakarlığı esirgemediğini belirttikten sonra sert bir dille; "Bu milleti idraksizlik ve meskenet atf edenler, bu milletin irade ve temayülâtını hiçe sayanlar gafletlerinin cezalarını daima palı ödemeye mahkûmdurlar. Millet uyanıktır. Hürriyet ve hâkimiyetin tecssüsünü bi-hakkın idrak etmiş, onbeş senelik meşrûtiyyet onu siyasi şuûruna tamamen sahip kılmıştır. Henüz mazi bile olmayan Anadolu kıyam ve hareketi bunun en yakın en belîğ bir delil ve misalidir" şeklinde kaydederek, Kurtuluş Savaşı'nın Türkiye'de halk egemenliğinin kurulmasına temel bir basamak olduğunu belirtir.

¹⁵ Faik Ahmed, "Türkiye Cumhuriyeti", İstikbal, 3 Teşrin-i Evvel 1339/1923, No.1029/1.

¹⁶ Yücel Özkaya makalesinde aslında çalışmaların başından beri cumhurbaşkanının aynı zamanda meclis başkanı olacağına dair bir madde olmadığını bu tip yazıların cumhurbaşkanına çok yetki verildiği izlenimini verdiğini ve bir tartışma ortamı yaratıldığını ileri sürmektedir. Bkz. Yücel Özkaya, Türk Basınında Cumhuriyetin Öncesi ve Sonrası, Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Mayıs 1993, Yıl:6, Cilt.III, Sayı:11, s. 283.

¹⁷ Faik Ahmed Barutçu, Siyasi Anılar 1939-1954, Milliyet Yayınları, s.308.

Meclisin dikkatine sunduğu bu makalede kişisel saltanatın kurulacağı endişesi çok açık şekilde bir kez daha tekrarlanarak, “Meclisin hukûk ve selâhiyyetini takyîd etmek ve riyâsetleri bir şahsın uhdesinde tevhdî eylemek suretiyle Teşkilât-ı Esasiyye’de yapılacak tadilatın bir manası olabilir. O da yıkılan ırsî saltanat-ı ferdiyye yerine müntehib bir saltanat-ı ferdiyye ikamesidir. Böyle bir şeye milletin rızası olamayacağı hakimiyyetini takyîde ve bütün selâhiyyetleri fertlere intisar ettiren bir şekle temayülün iyi neticeler vermeyeceğini peşin söylemeyi bir vazife addederiz”¹⁸.

Yeni meclis 11 Ağustos 1923’de toplandı ve başkanlığa halife taraftarı olan Rauf Bey (Orbay) yerine Fethi Bey (Okyar) getirildi. İnkılâplarını daha sağlam bir siyaset zeminine ve örgüte dayandırmayı amaçlayan Mustafa Kemal Paşa, yeni mecliste “muhalafet” istemediği, hatta bu nedenle adaylar tek tek seçildiği halde muhalif grup meclise sızmayı başardı¹⁹.

Mecliste ortaya çıkan görüş ayrılıklarından söz eden Faik Ahmet Bey Teşkilât-ı Esâsiye’de yapılması düşünülen değişiklik konusunda milletvekillerinin düşüncelerine değinir ve “Teşkilât-ı Esâsiyye”de mutasavver tadilata dair mebuslar arasında yeni ceryan mevcut olduğu bildiriliyor. Bu ceryanların biri şekli hazıran cüz’î bir tadil ile muhafazasını diğeri de hazırlanan cumhûriyyet projesinin kabulünü istihdaf ediyor. Teşkilât-ı Hazıra taraftarlarıyla cumhûriyyetçilerin fikirleri arasında iyice geniş bir mesafe var. Ötekiler tevhd-i kavanin berikiler ise tefrik ve tevdin-i kavanini taraftarı bulunuyorlar. Teşkilât-ı Esâsiyyeciler memleketin menfaatini ve umumi faydayı hâkimiyetin mecliste temerküzünde görüyorlar. Cumhuriyetçiler ise Hâkimiyet-i Millîyye’nin az çok takyîdi, kuvve-i icrâiyyenin meclisten ayrılması geniş selâhiyyetli bir reis-i cumhûr elinde devlet işlerinin daha muntazam yol alacağı kanaatinde olduklarını gösteriyorlar.” Bu düşünceleri kendine göre yorumlayan Faik Ahmed Bey, daha önce de üzerinde durduğu gibi icra kuvvetinin meclisten ayrılmasının hakimiyeti bir dereceye kadar sınırlayacağını tekrarlar. Hakimiyet-i Millîyenin yegane meclisli kabul edilen ve yasama ve yürütme kuvvetlerini kendinde toplayan Bünyânî Millet Meclisi’nin bu durumda yalnız teşrî yetkisine sahip bir parlamento olarak katılacağını vurgular. Böylece Cumhurbaşkanının başkanlık edeceği hükûmet ise bütün icra selahiyetlerinin sahibi olarak meclisin üstünde bir kudrete erişecektir. Bu şartlarda işlerin bu şekilde yürüyeceğinden emin olan Faik Ahmed Bey, kendi düşüncelerinin doğruluğunu kanıtlamak için meclisin işleyiş şekline

¹⁸ Faik Ahmed, “Hâkimiyet Takyîd Edilemez”, İstikbal, 27 Teşrin-i Evvel 1339/1923, 1048.

¹⁹ Ş.S. Aydemir, Tek Adam, Cilt:III, s.142.

daha da açıklık getirerek; “hükümet bugün hiçbir selâhiyyet sahibi olmadığı, nazariyat itibariyle hâkimiyet-i tamme mecliste olduğu halde tatbikatta her iş hükümetin elindedir. Meclisin selâhiyetlerine istediği gibi tecavüzde adeta serbesttir” der.

Faik Ahmed Bey esasen bu son cümlesinde de belirttiği gibi çok da haksız değildir. Çünkü Mustafa Kemal Paşa İnkılâplarını yapmak ve sağlam bir zemine oturtmak için güçlü olmak zorundadır. Bu yüzden zaman zaman mecliste birtakım olumsuzluklar karşısında müdahale etmek zorunda kalmıştır.

Yine Teşkilatı Esasiye'nin değiştirilmesi konusunda müzakere ve tartışmaların devam ettiği Ekim ayı içerisinde Faik Ahmed Bey'i rahatsız eden ve şiddetle eleştirmesine neden olan en önemli konulardan biri de en mühim, halkın hakimiyet haklarına çok yakından temas eden Teşkilatı Esasiye'nin tadilatı meselesinin gizli kapaklı, fırka içerisinde, kendi deyimiyle perde arkasında görüşülmesidir. Sözü yine Hakimiyeti Milliye'ye getirerek; “Millet Meclisi kararlarını efkâr-ı umûmiyenin nazar-ı murakabe ve tenkidi altında cereyan edecek münakaşalardan sonra ifa etmedikçe hâkimiyet-i milliyenin manasından kimsenin bir şey anlayamayacağı şüphesizdir” der.

Meclis müzakerelerinin, Halk Fırkası içinde gizli bir şekilde yapılmasını; Halk Fırkası'nın, ismine yakışır şekilde hareket etmediğine, milletle ilişkisini kestiğine dayandırır ve Heyet-i Vekile'nin istifa sebebinin millet için bir sır olması gibi cumhuriyetin münakaşa tarzı ve kabulünün de bir sır olarak kalmaya mahkûm olduğunu ileri sürer. Dikkat çekicidir ki, Cumhuriyetin ilan edilmiş şekli hakkında görüşünü daha Cumhuriyet ilan edilmeden önce alaya alarak şöyle ortaya koyar: “Fırkada ekseriyetle bir karar verilecek, bade Meclis-i Heyeti Umumiyye'sinde Fırkanın tayin edeceği bir iki hatip alel usul lehde idare-i kelâm ederek tasdikini talep edecek ve bütün mebuslar da fırka nizamnamesi ahkâmına tevfikân müttefikân el kaldırıp alışlarla kabul edildiği ilan olunacaktır. Sonra da millete, hâkimiyete ancak kavuştuğu tebşîr edilerek şenlik yapması o günün and-ı milli olarak her sene tesîd edilmesi tebliğ ve tavsiye edilecektir!

Nasıl hoş değil mi?”²⁰

Ancak İkinci Büyük Millet Meclisi'nde daha ilk günlerde ortaya çıkan muhalif gurup, Bakanlar Kuruluna karşı harekete geçti. Büyük Millet Meclisi'nin çatısı altında faaliyetlerini yoğunlaştırdı, hükümetin şahsında Mustafa Kemal Paşa'ya rahatsızlık verdi. Örneğin bir yandan Ali Fethi Bey yıpratılırken diğer

²⁰ Faik Ahmed, “Buhrandan Buhrana”, İstikbal, 31 Teşrin-i Evvel 1339/1923, No.1052.

tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın kontrolü dışında bazı seçimler yapıldı. Böylece meclisi işlemez bir duruma getirmeye çalıştılar.

Mustafa Kemal Paşa Büyük Millet Meclisi'nde seçim yoluyla işleri yürütemeyeceğini düşünüyor ve hükümetin oluşmasında "atama" yoluna gitmek gereği duyuyordu.

24 Ekim'de Başbakan Fethi Bey'in aynı zamanda kendi üstünde bulunan Dahiliye Vekilliği'ni bırakmasıyla bunalım geniş boyutlara ulaştı. 25 Ekim'de Halk Fırkası Grubu, Rauf Bey'i Meclis İkinci Başkanlığı'na, Sabit Bey'i de Dahiliye Vekilliği'ne aday olarak gösterdi. Seçim, söz konusu kişilerin yokluklarında yapıldığı gibi Sabit Bey, muhalif kanadı temsil edenlerden biriydi. Mustafa Kemal Paşa bundan sonra olaylara el koydu. 26 Ekim'de Bakanları Çankaya'da topladı ve istifalarını istedi²¹.

Faik Ahmed Bey, bu olayı değerlendirirken, Heyeti Vekile'nin istifa nedenini Meclis'te Heyet-i Vekileye itimatsızlıktan kaynaklandığına bağlar ve memleketin Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra değişik şartlar altında yeni bir çalışma devresine girdiğini, bu devrede vazife ve ihtiyacın çoğaldığını, bin dert ve ızdırap içinde kıvranan vatanın yaralarının tedavi zamanının geldiğini, idare, siyaset ve bütün faaliyet sahalarının ihtisas sahibi kişilere bırakılması gerektiğini fakat Heyeti Vekile'nin seçiminde bu lüzum ve ihtiyacın göz önünde bulundurulmadığını, ehli bir Heyeti Vekile yerine eskilerin aynen getirildiğini, ülkenin acemi kaptanlar elinde kaldığından sarsıldığını yazarak Heyeti Vekile'nin seçimini eleştirir.

Yazısının devamında Fethi Bey ile ilgili görüşlerini kaydederken idare adamı olmamasına, meclisi hiçe sayan keyfi hareketlerde bulunduğundan itibarını kaybetmesine rağmen, itimatsızlığın onun şahsına karşı olmadığını yazar ve Heyeti Vekile seçiminde yukarıda bahsettiği şartların dikkate alınmaması halinde mecliste sıkıntının devam edeceğini yine şöyle vurgular: "Fethi Bey'i hariçte bırakacak yeni bir Heyet-i Vekile dahi harice ve bilhassa dahile itibar telkin edecek ve memleketin muhtaç olduğu huzûr ve sükûnu temîn müsbet bir mesai ve icraât faaliyetini küşadına muktedir olacak evsafıta olmaz, vekalet sandalyeleri mütehasıslarına terk edilmezse mevcut buhranın temadi edip gitmesi önüne geçilemez"²².

İstifa edenlerin yerlerine seçilenlerin görevi kabul etmemeleri üzerine devam eden bunalım 29 Ekim günü de sona ermemiş ve hükümet sorununun

²¹ Kemal Atatürk, Nutuk, Ankara, 1989, s.530.

²² Faik Ahmed, "Buhrandan Buhrana", İstikbal, 31 Teşrin/i Evvel 1339/, No.1052.

çözümlemesi için Mustafa Kemal Paşa meclise çağırılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'ya göre iş kabine buhranı gibi görünmekle beraber, bu buhranın temelinde Meclisin yapısında ve anayasadaki şekil yetersizliğinden gelen sebepler vardı. Bu sebepler içerisinde en önemlisi hükümetin; vekillerin meclis tarafından seçilerek, oluşturulmasıydı. Artık işin esasından halledileceği zaman gelmişti. Nitekim 28 Ekim akşamı bazı arkadaşlarını Çankaya'da yemeğe çağıran Mustafa Kemal Paşa, onlara ertesi günü Cumhuriyeti ilan edeceklerini bildirmiştir.

29 Ekim günü hükümet sorununa çözüm bulmak için Mustafa Kemal Paşa'nın; "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun bazı maddelerinin tevzihi" gerektiğini belirten konuşmasından sonra "Cumhuriyet" önerisi kabul edildi. Bu önerinin kabul edilmesiyle birlikte anayasanın birinci maddesi "Hakimiyyet bilâ kayd ü şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir. Türkiye devletinin şekli-i hükümeti cumhûriyettir" biçimini aldı²³.

Faik Ahmed Bey, 31 Ekim 1339/1923 günkü makalesinde; gece geç vakit aldığı haber üzerine Cumhuriyetin ilan edildiğini; "Paşa kabine buhranına çare olmak üzere şekli-i hükümetin derhal tebdilini ve cumhûriyyetin ilânını teklif etmiştir. Paşa bu teklifiyle meclisi reis-i cumhûr intihabına ve kabinenin teşkilini reis-i cumhûra bırakmaya davet eyliyor" şeklinde haber verirken, konuyla ilgili çeşitli değerlendirme ve eleştirilere yer vermiştir. Esasen Faik Ahmed Bey, vekiller heyetinin istifasına şüpheyle bakmaktadır. Buna bağlı olarak da bunalımın yaratılmasının asıl nedeninin Cumhuriyetin ilan edilmesinin olduğunu anlamıştır. Bunu; "Buhranın birden bu şekli alması muretten bir şey olduğu his ve zehabını uyandırmaktan hali kalmıyor. Kabinenin esbab-ı istifası hakkında hiçbir haber olmaması da insanda bu hissini uyanmasına yardım etmektedir. Herhalde ortada bir hakikat var. Cumhuriyet işinin karşıya geçirilmesi için mevcut buhrandan istifa edilmek isteniyor"²⁴ şeklinde yazar.

Faik Ahmed Bey bu tesbitinde haklıdır. Gerçekten de Mustafa Kemal Paşa'nın Fethi Bey ve Heyeti Vekile'nin istifa etmelerini ve yeni kabinenin teşekkülünde kendilerine verilen görevi kabul etmemelerini istemesi birtakım tertiplerdi. İstifanın arkasından mecliste ve firkada kulisler yapıldı. Çeşitli kabine listeleri düzenlendi. Ancak vekiller seçilemiyordu. Buhran gittikçe koyulaşıyordu. Mustafa Kemal paşa bunu bir plan gereğince yapmıştı. Böylece gerçekleştireceği en önemli inkılâp esnasında muhalefetin önüne hükümet buhranını yem olarak atıyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın bahsettiği üzere "muhteris hizip" hükümet

²³ Kemal Atatürk, Nutuk, Ankara, 1989, s.533-534.

²⁴ Faik Ahmed, "Buhrandan Buhrana", İstikbal, 31 Teşrin-i Evvel 1339/1923, No:1052.

kurması çabası içindeyken O, kafasındaki devlet şeklini gerçekleştirdi ve Cumhuriyeti ilan etti²⁵.

Cumhuriyetin ilanının bir emri vaki olduğunu ısrarla söyleyen Faik Ahmed Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın bu davranışının nedenlerine değinerek, muhalif grubu etkisiz hale getirmek isteği konusundaki görüşlerini şöyle kaydeder: "Böyle bir emr-i vaki ihdasına neden lüzum görülmüştür diye zihni yorup sebep aramaya ihtiyaç yoktur. Bu neticeyi tadilat meselesinde mebusların ihtilafa düşmeleri, bir kısmının cumhuriyetçi ve diğer bir kısmının Teşkilat-ı Esasiyye'nin muhafazası taraftarı hazırlamış ve işte bu hal bir emr-i vaki ihdasına lüzum uyandırmıştır. Filvaki Teşkilat-ı Esasiyye'de tadilat meselesi ortaya çıktığı günden beri mebuslar arasında esaslı ihtilaf cereyanları tebarüz etmişti. Hatta bu ihtilâf tadilat projesini vücuda getirmeye çalışan mütehasıslar komisyonuna kadar sokulmuş, reis-i cumhûra verilmek istenen selâhiyyet meselesinde mütehasıslar da ikiye ayrılmışlardı. Hükümet ve taraftarları meclisin hâkimiyet ve selâhiyyetini takyîd ve Reis-i cumhûrun selâhiyyetini ise, tevsi etmek istiyorlardı. Kanun-i Esasi Encümeni azaları ise tamamen bunun aksi bir nokta-i nazarı müdafaa ediyorlardı. Sonra mebusların bir kısmı da Teşkilat-ı Esasiye prensiplerinin muhafazasına taraftar bulunuyorlardı. İşte bu ihtilâflar dolayısıyla tadilat projesi bir türlü ikmal edilip ortaya çıkarılamıyordu. Gün geçtikçe bu vaziyet daha derin teşevvüslere yol açıyor, yeni yeni ihtilâf filizleri türüyordu. Hükümetin tamamen cumhûriyetçi olması ve reis-i cumhûra yeni selâhiyyet verilmesi taraftarı bulunması, yeni kabinede de hemen ekserisinin mevkilerini muhafaza eylemesi ve hariçte kalanların da diğerlerinden ayrı fikir besleyecek kimseler olmaması dolayısıyla Heyet-i Vekile buhranının mutasavver emr-i vaki' vücuda getirmek için ihdas edilmiş olduğuna artık şüphe kalmıyor"²⁶.

Faik Ahmet Bey, Cumhuriyetin ilanına açık, kesin, direkt olarak cephe almamıştır. Cumhuriyetin ilan edilmiş şeklinin yanlış olduğunu, işin sık boğaza getirilip emr-i vaki yapıldığını iğneleyici yazılarıyla dile getirir. Özellikle Kanun-i Esasi'nin birden bire değiştirilmesiyle tutulan yolun yanlış olduğu üzerinde ısrarla durur ve meseleyi meclisin yetkileri noktasından tetkik ve muhakeme eder. Buna göre; değiştirilen Teşkilatı Esasiye'de değişiklik yapma hakkı millet tarafından meclise verilmemiştir. Oysa bu hususta milletin onayının alınması gerekmektedir. Meclis kendiliğinden bunu yapamaz. Aksi taktirde hakimiyeti milliye manasız ve lafta kalmış olur.

²⁵ Kemal Atatürk, Nutuk, s.531-534.

²⁶ Faik Ahmed, "Emr-i Vaki", İstikbal, 4 Teşrin-i Sani 1339/1923, No:1053.

“Yüz elli sekiz mebusun iştirak ettiği ani müstagal bir karar ile ilan edilen Cumhuriyetin her zaman elde demek olan aynı aded aza ile yarın başka başka şekilde ve bil farz bir imparatorluğa inkılâb ettirilmesini imkânsız görmek için ortada hiçbir teminat yoktur” diyerek, makalesine bir takım tereddütlü cümlelerle devam eden Faik Ahmed Bey, yer yer yine başkanlık sistemini ele aldığı yazısında diktatörlüğe gidileceğinden korktuğunu tekrarlayarak; “Bu kadar geniş bir kudret ve selâhiyyete malik bulunan bir makamı, makulâtın haricine çıkarmak diktatörlüğe sevk etmek için her şeyin yardım olacağı şüphesizdir” dedikten sonra vaziyetin teminatsızlığından şikayete Mustafa Kemal Paşa’ya şüpheyle yaklaşmaktadır. Korktuğuna uğramak endişesiyle Reis-i Cumhûrdan temenni de bulunur ve şöyle der: “Temenni edelim ki Reis-i Cumhûrun akl-ı salimi içimizdeki endişelerin tahakkukuna ve memleketi mütemedi ve neticesi meçhul sarsıntılara düşürmeğe meydan vermez, yoksa bu baziçede daha zok yazar, pek samimi hislerle başlayıp başardığımız uğrunda bugün milletçe hesabsız ve hudutsuz fedakarlıklara katlandığımız milli inkılâbın yad-ı hazineden başka ortada bir şey bırakmamış oluruz.”²⁷

Yine o günlerde yeni Dahiliye Vekili Ferid Bey Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayınladığı beyanname; ülke içindeki muhalif cereyanlardan ve gazetelerin Cumhuriyetin ilanına ait yayınlarından bahsettikten ve devletin yeni idare şekline ait dedikodular karşısında gerekenin yapılacağını belirttiikten sonra aydınları, cumhuriyetin ilan edilışı konusunda dedikodu yapacakları yerde; zafere ulaşıldığını, ülke ekonomisinin geliştirilmesi çarelerini aramaya davet etmesi üzerine Faik Ahmed Bey, o günün bir gazeteci yazarı olması itibarıyla, bu beyannameye ağır bir dille cevap vermekte gecikmez. “Memlekette şu veya bu şekli-i idare leh ve aleyhine bariz bir cereyan-ı mahsus olduğu yoktur. Ortada yalnız geniş ve giddikçe derinleşen bir adem-i memnuniyyet mevcuttur” dedikten sonra bu memnuniyetsizliğin doğuracağı sonuçların önüne ise ancak makul ve mantıklı adımlarla geçilebileceğini, bunun sebeplerinin araştırılması gereğini ileri sürer. Basın mensuplarının, milletin memnuniyetsizliğinin sebeplerini, Ankara’nın niçin kendini millete beğendiremediği konusundaki şikayet ve tenkitlerini samimiyetle ifade etmelerini yerinde bir davranış olarak nitelendirir ve basının bu tutumunu savunur. Arkasından “Ankara’dakiler matbûâtın bu yoldaki neşriyatından titizlenecekleri yerine bilakis memnun olmalı ve hatalarını düzeltmeğe çalışmalıdırlar” şeklinde hükümete tavsiyede bulunur. Ayrıca gazetelerde yapılan tenkit ve eleştirilerin kamuoyunun düşüncelerini yansıtmaması

²⁷ Faik Ahmed, “Teminatsız Vaziyet”, İstikbal, 5 Teşrin-i Sani 1339/1923, No.1056/1.

bakımından önemli olduğunu, acı da olsa hoş görülmesini, yayınları adi bir dedikodu şeklinde düşünmenin kamuoyunu hiçe saymak olduğunu, milletin hakimiyetine ve kamuoyuna hürmet edilmesini belirtir.

Nitekim Faik Ahmed Bey'in Cumhuriyetin ilanından önce ve sonra, idare şekilleri ve cumhuriyet kavramı üzerinde durduğu makalelerinde hakimiyeti milliyenin tam tesisini sağlayacak bir idare şeklinden yana olduğu ülkenin geleceği için böyle bir idareye muhtaç bulunduğu, yeni rejime karşı olmadığı , ancak rejimin işleyişinden ve buna bağlı olarak da cumhuriyetin ilan ediliş şeklinden rahatsız olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim bu makalesinde de tenkit ve tepkilerinden dolayı rejim karşıtıymış gibi görünmekten rahatsızlığı ortadadır. Dolayısıyla basının savunuculuğunu yaparken bu görüşlerini bir kez daha şöyle dile getirir: "Gazetelerin itiraz ettikleri devletin yeni şekli vesairesi olmayıb, Millet Meclisi'nin selâhiyyet-i haricine çıkmaması ve bu işde milletin hâkimiyetine ve efkâr-ı umûmiyyeye hürmet gösterilmesidir"²⁸.

²⁸ Faik Ahmed, "Muhali'f Cereyanlar", İstikbal, 4 Teşrin-i Sani 1339/1923, No.1055/1.